

УДК 243.27:94(477)«1743»

К. Б. Марисюк, канд. юрид. наук, доцент

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра кримінального права та кримінології,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна

ГОЛОВЩИНА ЯК ВИД МАЙНОВИХ ПОКАРАНЬ У ПРАВАХ, ЗА ЯКИМИ СУДИТЬСЯ МАЛОРОСІЙСЬКИЙ НАРОД 1743 р.

В статті розглянуто питання, пов'язані з одним з найбільш поширених майнових покарань, передбачених Правами, за якими судиться малоросійський народ 1743 р., а саме з головщиною. Охарактеризовано суть та особливості застосування цього виду покарання. Досліджено місце головщини в системі кримінальних покарань, передбачених Правами, за якими судиться малоросійський народ 1743 р.

Ключові слова: права, покарання, головщина, закон.

Об'єднання України і Росії в єдине державне утворення обумовило з 1654 р. спочатку проникнення, а потім все більше поширення на українських землях російських правових норм. Головним чином їх визначали царські грамоти та «іменні» укази, постанови Сенату й інших вищих органів центральної влади [3, 32].

Варто відмітити, що, незважаючи на прагнення царської влади запровадити на українських землях російське право, однак старе законодавство і надалі продовжувало діяти. Безсумнівно можна стверджувати, що основним джерелом тогочасного кримінального права продовжував залишатись Литовський статут 1588 р. [3, 28–29].

Незважаючи на достатньо високий рівень Литовського статуту 1588 р. та актів, які пізніше роз'яснювали та тлумачили його положення, не вірним буде припускати, що протягом століть з часу його прийняття не було здійснено жодних спроб, у відповідності до нових суспільних відносин, хоча б частково змінити його писи.

З аналізу законодавчої та законопроектної діяльності Гетьманщини можна дійти до висновку, що, незважаючи на фактичну відсутність запроваджених нормативно-правових актів, які б торкалися питань кримінального права чи кримінальних покарань, а тим більше майнових покарань, законопроектна робота у цьому напрямку велась. Чи не найбільш значимим її результатом можна вважати Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 р.

Питанню Прав, за якими судиться малоросійський народ 1743 р., присвячували свої дослідження такі знані науковці, як О. Гуржій, Ю. Шемшученко, А. Яковлів та багато інших. В той же час до сьогодні фактично недослідженою залишається система кримінальних покарань, передбачених у досліджуваному нормативно-правовому акті.

Доволі розвинутою була передбачена у Правах система майнових покарань. За словами А. Яковліва, їх умовно можна структурувати наступним чином:

також виблядковъ и людей шелмованыхъ и о платеже за голову, за увъчче и за безчестіе ихъ».

Норми зазначеної глави надзвичайно чітко та скрупульозно закріплювали розміри досліджуваного виду покарання для кожної з груп та суспільних верств населення.

Так, за вбивство чиновника в містах, де магістрати не мають права на привілейовану шляхетську чи військову нав'язку, постійно і тимчасово управляючого війта, бургомистра, райця, писаря, лавника стягувалась головщина у розмірі шістдесяті рублів; за вбивство інших привілейованих урядників цих міст, міщан і знатних купців — тридцять шість рублів (арт. 2) [4, 398].

Що ж до міст, які не мали особливих привілеїв і де не було магістрату, за вбивство війта і бургомистра передбачалась виплата тридцяти шести рублів, за вбивство неодруженої жінки — двадцяти чотирьох рублів (п. 1 арт. 3) [4, 398].

До згаданих вище війта і бургомистра за розміром головщини було прирівнено майстрів посполитого звання (наприклад, золотаря, художника, ріжчика, слюсаря, коваля, шевця, ткача та ін.), за вбивство яких також встановлювалось покарання у розмірі тридцяти шести рублів.

Менш захищеними були війти та інші сільські люди посполитого звання, за голову яких мало стягуватись тридцять рублів, а також невільні полоненики та кріпосні люди — двадцять чотири рублі (п. 2 арт. 3) [4, 399].

Взагалі незахищеними були незаконнароджені незалежно від їх статі, а також позбавлених честі судовим вироком [2, XXXVI], будь-яке вбивство яких не могло тягнути сплату головщини, хоча б у мінімальному розмірі (арт. 5) [4, 403].

Наведена вище диференціація розмірів головщини дає можливість нам стверджувати про наявність чіткого станового підходу Прав, за якими судиться малоросійський народ 1743 р., який назагал було послідовно застосовано не лише у питаннях покарань, але й у всій системі матеріального кримінального права [2, XXXVI].

Підсумовуючи викладене вище, можна констатувати, що головщина як вид покарання за Правами, за якими судиться малоросійський народ 1743 р., дещо втрачає своє значення в системі покарань свого часу, закріплене ще у Литовському статуті 1588 р., поступаючись покаранням проти особи. В той же час вести мову про другорядність головщини як виду покарання не доводиться. Варто також відмітити, що, незважаючи на здавалось би спрощення приписів, пов'язаних з розглядуваним видом покарання, розробникам згаданого нормативно-правового акту так і не вдалось повною мірою врегулювати та закріпити всі суперечності та прогалини, пов'язані з останнім, які мали місце і у Литовських статутах, і у практиці їх застосування.

Література

1. Василенко М. «Права, по котормъ судится малороссійскій народъ» як джерело до історії державного права країни XVIII віку. // Ювілейний збірник на пошану академіка Михайла Сергійовича Грушевського. З нагоди шістдесятої річниці життя та сорокових роковин наукової діяльності. — К., 1928. — Т. 1. — С. 245–252.

2. Вислобоков К. Визначна пам'ятка українського права: джерела, зміст, система та соціально-політичні передумови створення. / Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 р. / Відп. ред. Ю. С. Шемшученко; Упоряд. К. А. Вислобоков. — К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 1997. — 547 с.

3. Гуржій О. І. Право в Українській козацькій державі (друга половина XVII — XVIII ст.). — К.: Інститут історії України НАН України, 1994. — 280 с.

4. Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 р. / Відп. ред. Ю. С. Шемшученко; Упоряд. К. А. Вислобоков. — К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 1997. — 547 с.

5. Шемшученко Ю. Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 р. Передмова. / Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 р. / Відп. ред. Ю. С. Шемшученко; Упоряд. К. А. Вишлобоков. — К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 1997. — 547 с.

6. Яковлів А. Український кодекс 1743 року «Права, по котормь судится малоросійській народъ». Його історія, джерела та систематичний виклад змісту. — Мюнхен: Кооперативне видавництво «Заграда», 1949. — 211 с.

К. Б. Марисюк, канд. юрид. наук, доцент

Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
кафедра уголовного права и криминологии,
ул. Университетская, 1, г. Львов, 79000, Украина

ГОЛОВЩИНА КАК ВИД ИМУЩЕСТВЕННЫХ НАКАЗАНИЙ В ПРАВАХ, ПО КОТОРЫМ СУДИТСЯ МАЛОРОССИЙСКИЙ НАРОД 1743 г.

РЕЗЮМЕ

В статье рассмотрены вопросы, связанные с одним из наиболее распространенных имущественных наказаний, предусмотренных Правами, по которым судится малороссийский народ 1743 г., а именно с головщиной. Охарактеризована суть и особенности применения этого вида наказания. Исследовано место головщины в системе уголовных наказаний, предусмотренных Правами, по которым судится малороссийский народ 1743 г.

Ключевые слова: права, наказания, головщина, закон.